

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ КІБЕРНЕТИКИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**«ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В
ЕКОНОМІЦІ І УПРАВЛІННІ»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТУДЕНТСЬКИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 1

**Одеса
2019**

АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Шевченко Д. О.¹, Вакула А. Ю.²

1 – студент 3 курсу 35 групи, факультет економіки та управління підприємництвом,

2 – ст. викладач, кафедра економічної кібернетики та інформаційних технологій
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Шевченко Д. О., Вакула А. Ю. Аналіз стану розвитку електронної демократії в Україні. Досліджено деякі питання впровадження в Україні електронної демократії. Проаналізовано нормативно-правову базу та інструменти електронної демократії. Визначено проблеми розвитку е-демократії в Україні та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: демократія, електронна демократія, демократичне врядування, цифрова рівність.

Шевченко Д. А., Вакула А. Ю. Анализ состояния развития электронной демократии в Украине. Исследованы некоторые вопросы внедрения в Украине электронной демократии. Проанализирована нормативно-правовая база и инструменты электронной демократии. Определены проблемы развития е-демократии в Украине и возможные пути их решения.

Ключевые слова: демократия, электронная демократия, демократическое управление, цифровое равенство.

Shevchenko D. O., Vakula A. Y. Analysis of the development of e-democracy in Ukraine. Some issues of introducing e-democracy in Ukraine are studied. The regulatory support and tools of e-democracy are analyzed. The problems of the development of e-democracy in Ukraine and possible ways to solve them are identified.

Keywords: democracy, e-democracy, democratic governance, digital equality.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Шевченко Д. О., Вакула А. Ю. Аналіз стану розвитку електронної демократії в Україні // Інформаційні технології в економіці і управлінні : зб. наук. студ. праць. Одеса : ОНЕУ. 2019. Вип. 1. С. 168–175.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активним впровадженням інформаційних систем та технологій в усі сфери життя та діяльності людей. У розвинених демократичних країнах інформаційно-комунікаційні технології дозволяють залучати суспільство в громадсько-політичну діяльність. Цей процес отримав назву «електронна демократія». Вона є важливим елементом розвитку демократії та дає змогу населенню ініціювати та контролювати прийняття важливих управлінських рішень. Для України розвиток електронної демократії є особливо актуальним, оскільки повноцінна інтеграція до європейської спільноти передбачає поширення загальноєвропейських демократичних стандартів та забезпечення участі населення в управлінні державою.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Вивченням питань електронної демократії в Україні займалися такі вітчизняні вчені, як О. Бухтатий, І. Лопушинський, Н. Грицьак, С. Соловійов та інші. М. Згуровський, А. Семенченко, О. Радченко, С. Чукут, Г. Почепцов, В. Семиноженко, з різних позицій досліджували зв'язок сучасних технологій, демократії та ефективності державного управління.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема розвитку електронної демократії є однією із найбільш актуальних у сучасну епоху активного розвитку демократичного суспільства. Та незважаючи на значну кількість наукових розробок у цій галузі, малодослідженими залишаються питання нормативно-правового забезпечення е-демократії та аналізу інструментів її реалізації.

Метою статті є аналіз стану впровадження електронної демократії в Україні та визначення можливих перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У широкому розумінні електронна демократія передбачає залучення громади за допомогою сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань [2, с.11]. Тобто під терміном «е-демократія» розуміється такий політичний устрій, за якого інформаційні технології застосовуються для реалізації основних завдань демократії: вільного доступу до суспільно важливої інформації, свободи слова, участі в публічному управлінні.

Електронна демократія дає змогу більшій кількості населення брати участь у формуванні та аналізі політичних стратегій, реалізації та моніторингу політики. Причому серед зацікавлених у розвитку е-демократії мають бути як представники усіх гілок влади, так і представники громадянського суспільства, ЗМІ.

Е-демократія сприяє створенню нової форми демократії, за якої всі громадяни можуть безперешкодно спостерігати, брати участь в ініціюванні та аналізі окремих питань державної політики за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з будь-якого місця у зручний час.

Електронна демократія як засіб формування та реалізації державної політики передбачає наявність відповідного нормативно-правового забезпечення, за допомогою якого цей механізм політичної взаємодії має регулюватися. Основу чинної нормативно-правової бази електронної демократії України складають Концепція розвитку електронного урядування в Україні до 2020 року, Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», Стратегія розвитку інформаційного суспільства до 2020 року. Її реалізація має сприяти становленню відкритого демократичного суспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті, прийнятті відповідних рішень органами влади [3, с.8]. Найважливішим нормативно-правовим актом у цій сфері є Концепція розвитку електронної демократії в Україні до 2020 року. Її метою є формування політичних, організаційних, технологічних та ідеологічних умов розвитку електронної демократії [4]. Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні на законодавчому рівні створене широке підґрунтя для запровадження е-демократії.

Необхідно зазначити, що деякі нормативно-правові акти у цій сфері потребують вдосконалення та редакції відповідно до сучасних реалій, оскільки всі складові е-демократії не знайшли поки що свого відображення у законодавстві України, хоча на практиці вже давно у тій чи іншій формі застосовуються. Так, потребує розширення та доповнення перелік інструментів електронної демократії. Також варто зауважити, що низка нормативно-правових актів втрачають чинність у 2020 році, що обумовлює необхідність розроблення перспективної Концепції розвитку електронної демократії в Україні та Закону України «Про розвиток електронної демократії в Україні», які мають містити чітке визначення даного поняття, а також права, обов'язки громадян та суб'єктів влади, складові елементи електронної демократії в Україні. Вдосконалення нормативно-правової бази має стати потужним підґрунтям для розвитку електронної демократії як форми взаємодії між громадянами та суб'єктами влади за допомогою ІКТ.

Аналіз досвіду запровадження інструментів електронної демократії в Україні показує, що завдяки застосуванню інтернет-технологій у громадян з'являються нові можливості участі в політичному процесі, зокрема, підвищення рівня їхньої інформованості щодо актуальних політичних проблем, діяльності органів влади. Так, серед інструментів електронної демократії виділяють електронне посередництво, електронну ініціативу, електронні вибори, електронний референдум, електронне голосування, електронні консультації, електронні звернення, електронну агітацію, електронний підрахунок голосів та електронні опитування [1, с.31]. Однак варто зауважити, що не всі перераховані інструменти повноцінно розвинені та функціонують в сучасній Україні. Наразі в державі застосовуються дещо видозмінені форми або окремі структурні елементи загальноновизнаних інструментів електронної демократії.

Сьогодні набуває поширення такий інструмент електронної демократії як е-звернення. Це електронна доставка зауважень чи рекомендацій: громадяни, формуючи та підписуючи звернення, можуть брати участь в обговоренні важливої суспільної теми в режимі онлайн [1, с.34]. Особливою формою електронних звернень є петиції до Президента України, які подаються на сайті глави держави (URL: <https://petition.president.gov.ua/>). Електронна петиція має зібрати 25 тис. підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дати оприлюднення і за таких умов подається на розгляд Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінетові Міністрів України.

Для звернень населення до органів виконавчої влади створені відповідні веб-сайти, де громадяни можуть висловити свої скарги, проблеми та пропозиції. На рівні держави функціонує Урядовий контактний центр, де приймаються звернення громадян як в телефонній, так і в електронній формі (URL: <https://ukc.gov.ua/>). Відповідні центри існують також на обласних та місцевих рівнях. За допомогою цих центрів громадяни можуть звертатися до місцевих органів виконавчої влади зі своїми проханнями та побажаннями.

Під час проведення передвиборчої кампанії широко застосовується е-агітація. За допомогою ІКТ відбувається вплив на переконання людей, залучення населення до політичної кампанії. Електронна агітація реалізується шляхом розміщення агітаційних матеріалів в мережі Інтернет за допомогою контекстної реклами, відеороликів, опитувань, виступів, інтерв'ю кандидатів тощо. Метою такої кампанії є охоплення якомога більшої кількості населення для участі у виборах.

Більшим ступенем розвитку наразі характеризуються ті інструменти е-демократії, які передбачають взаємодію населення із місцевими органами влади. Важливим інструментом впливу громадян на розподіл коштів органів місцевого самоврядування є Громадський бюджет (Бюджет участі). Він надає можливість кожному жителю брати участь в розподілі коштів місцевого бюджету через створення проектів. Цей проект реалізується за допомогою відповідних веб-сайтів, на яких розміщені проекти громадян щодо покращення власного міста чи об'єднаних територіальних громад із детальних описом та кошторисом цих проектів. Кожен житель міста може подати власний проект та підтримати за допомогою прозорого голосування дійсно важливу для міста ідею. Проекти-переможці реалізуються коштом місцевих бюджетів.

Одним із механізмів реалізації права на участь у місцевому самоврядуванні, згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», є місцева ініціатива. Це письмова пропозиція про розгляд місцевою радою будь-якого питання, віднесеного до відання органів місцевого самоврядування. Сьогодні, в епоху інформаційного суспільства, місцеві ініціативи подаються на розгляд місцевих рад та реєструються в електронному вигляді. Відповідні веб-сайти функціонують у багатьох

містах та об'єднаних територіальних громадах України. Е-ініціативи дозволяють громадянам висувати та розробляти політичні пропозиції, брати участь у складанні політичного порядку денного [1, с.34].

Водночас необхідно зазначити, що інструменти реального впливу населення на формування та реалізацію рішень урядового апарату за допомогою ІКТ наразі є вкрай обмеженими. Перш за все, це проявляється у низькому рівні розвитку таких інструментів електронної демократії як електронні вибори, референдуми та голосування. Перераховані інструменти передбачають застосування електронних засобів на певних етапах проведення виборів чи референдумів. Можливість електронного голосування в Україні наразі відсутня як з боку нормативно-правового забезпечення, так і з точки зору організаційно-технічної можливості. Головною причиною гальмування розвитку електронного голосування є високий ступінь корумпованості органів влади, які не зацікавлені у забезпеченні чесних та прозорих виборів. Водночас, організація електронних виборів потребує розробки спеціального програмно-технічного забезпечення, яке гарантуватиме захищеність від хакерських атак та надійність ідентифікації громадян з метою недопущення втручання зацікавлених осіб у хід проведення голосування. Розвиток та впровадження електронного голосування може стати найважливішим інструментом е-демократії, що допоможе забезпечити точність та прозорість виборів, вільний доступ до інформації щодо ходу проведення голосування, а також вільну участь громадян, які з певних причин не можуть бути присутні на виборчих дільницях.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що сьогодні розвиток інструментів електронної демократії в Україні знаходиться на достатньому рівні. Найбільш розвинутими механізмами взаємодії суб'єктів влади із суспільством за допомогою ІКТ є ті, що передбачають інформування громадськості та висловлення громадянами власної думки, скарг чи пропозицій (е-опитування, е-консультації, е-звернення, е-агітація). Водночас, розвиток електронних інструментів, спрямованих на реальний вплив населення на прийняття державних та урядових рішень (е-вибори, е-голосування, е-референдуми), є дещо обмеженим.

Розвиток електронної демократії в Україні характеризується наявністю низки проблем, які гальмують повноцінний розвиток цієї сфери. Так, за даними Державної служби статистики, станом на 01.01.2019 року доступ до мережі Інтернет мають 26067 тис. осіб. Серед них 23354 тис. осіб – домашні абоненти. Враховуючи той факт, що загальна кількість населення України станом на 01.01.2019 року складає 42153 тис. осіб, можна зробити висновок, що частка населення із доступом до Інтернету складає 61,8% [6]. Порівняно із європейськими країнами, в яких рівень користування Інтернетом перевищує 75% громадян, кількість українського населення із вільним доступом до всесвітньої мережі є невисокою [1, с.9]. Таким чином, однією з найбільших перешкод на шляху становлення електронної демократії є низький рівень доступу до Інтернету.

Разом з тим необхідно зазначити, що за даними Державної служби статистики України протягом 2018 року кількість користувачів Інтернету збільшилася з 23632 тис. осіб до 26067 тис. осіб (+10,3%) [6]. Отже, незважаючи на відносно низьку частку громадян, що мають наразі вільний доступ до всесвітньої мережі, даний показник має тенденцію до зростання. Якщо протягом наступних років позитивна динаміка показника забезпеченості Інтернетом збережеться, то за декілька років Україна може наздогнати провідні європейські країни за рівнем цифрової рівності населення.

Важливою проблемою, яка заважає активному розвитку електронної демократії, є нерівномірність охоплення Інтернетом. Перш за все, це стосується жителів сільської та міської місцевості. Так, за даними Київського міжнародного інституту соціології за результатами соціологічного опитування у 2017 році було встановлено, що серед жителів селищ лише 51% має доступ до Інтернету. Водночас частка населення великих міст, залученого до всесвітньої мережі, складає 77% [7]. Фактор місцевості негативно впливає на становлення електронної демократії, оскільки розвиток інструментів електронної взаємодії громадян із суб'єктами влади перш за все передбачає залучення людей, які проживають у віддалених куточках України та не можуть бути присутні особисто при формуванні та реалізації урядових рішень. Також за результатами дослідження було встановлено, що простежується зворотна залежність між віком і використанням Інтернету – чим молодший вік, тим вище проникнення Інтернету. Так, серед людей віком більше 60 років лише 29% населення України користується Інтернетом [7]. Однак враховуючи той факт, що саме люди старшого віку більше цікавляться політикою, можна зробити висновок, що дана тенденція негативно впливає на розвиток е-демократії в Україні.

Факторами, які гальмують становлення електронної демократії в Україні, є низький рівень інтересу користувачів до е-взаємодії з органами публічної влади, брак компетенції у сфері е-демократії, низькі показники електронної взаємодії між урядом та громадянами [3, с.67]. За даними дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у 2015 році було встановлено, що серед опитаних респондентів тільки 14% розуміють зміст поняття «е-врядування», а 79% респондентів ніколи не чули терміна «е-демократія». При тому, що 71% опитаних висловили зацікавленість до е-взаємодії, але тільки 19% опитаних використовують ІКТ для взаємодії з урядом, 9% віддають перевагу комунікації через веб-сайти органів влади, 7% – через електронну пошту [7]. Таким чином, необізнаність та байдужість населення стосовно можливостей застосування інформаційних технологій для комунікації із суб'єктами влади обумовлюють незадовільний рівень реалізації електронної демократії в Україні. Причиною такого явища, насамперед, є нестача інформації у ЗМІ щодо можливостей та переваг комунікації з органами влади в онлайн-режимі. Більшість програми та веб-сайтів, що розроблені

з метою залучення громадян до вирішення суспільно-політичних проблем, не висвітлюються у засобах масової інформації. Громадяни можуть дізнатися про них лише в результаті цілеспрямованого пошуку в мережі Інтернет. Тому для вирішення даної проблеми рекомендується посилити інформаційну роботу відносно можливостей використання інформаційних технологій для участі в процесі управління державою.

Для вирішення окреслених проблем доцільно розробити державну програму залучення громадян до підключення Інтернету (безкоштовне підключення, вигідні тарифи) з метою подолання цифрової нерівності населення. Насамперед, ця програма має бути спрямована на жителів сільської місцевості та людей похилого віку. Також необхідним кроком для активізації е-демократії є підвищення електронної грамотності громадян, особливо людей старшого віку. Цей крок передбачає впровадження безкоштовних програм та курсів для ознайомлення людей з можливостями використання ІКТ для комунікації з органами влади та впливу на прийняття урядових рішень. Однак для подолання перепон у розвитку е-демократії першочергове значення має підтримка цієї сфери урядовими органами та суб'єктами влади. Саме зацікавленість урядових структур у забезпеченні прозорості прийняття політично-управлінських рішень допоможе активізувати розвиток електронної демократії в Україні та піднести національні демократичні інститути на один рівень із європейськими.

Висновки з даного дослідження. Отже, проаналізувавши стан розвитку е-демократії в Україні, можна зробити певні висновки. Електронна демократія є ефективним засобом розширення демократії та розвитку демократичного суспільства за допомогою ІКТ.

З точки зору нормативно-правового забезпечення е-демократія має широке підґрунтя для запровадження в Україні. Однак деякі нормативно-правові акти потребують редакції відповідно до сучасних реалій.

Найбільш розвиненими інструментами е-демократії наразі є ті, що передбачають інформування громадськості та висловлення суспільством власної думки (петиції, звернення, агітації). Водночас, ті інструменти, які передбачають реальну участь населення у суспільно-політичному житті (голосування, вибори, референдуми) майже не функціонують в Україні.

Сьогодні стан розвитку електронної демократії в Україні можна охарактеризувати як задовільний. Протягом останніх декількох років органами влади були зроблені важливі кроки у напрямку розвитку цієї сфери, розроблені нові механізми реалізації та нормативно-правові акти, однак досі існує низка проблем, які перешкоджають становленню е-демократії в Україні. Вирішення цих проблем полягає, насамперед, у зменшенні цифрової нерівності суспільства та покращенні електронної грамотності громадян відносно переваг використання Інтернету для комунікації з органами влади.

Подальші перспективи розвитку е-демократії полягають, насамперед, у розробці та впровадженні електронного голосування на виборах та референдумах, поширенні використання електронного підпису, комунікації з органами влади за допомогою соціальних мереж, а також забезпеченні прозорості та вільного доступу до публічної інформації. Повноцінний розвиток електронної демократії допоможе забезпечити право кожної людини брати участь у формуванні та реалізації державної та місцевої політики шляхом використання ІКТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицяк Н. В., Семенченко А. І., Жилиєв І. Б. Частина 3: Електронна демократія: основи та стратегії реалізації // Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб.: у 15 ч. / За заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. К. : ФОРМ Оскаленко О. М., 2017. 84 с.
2. Грицяк Н. В. Електронна демократія як механізм політичної взаємодії : навч.-метод. рек. К. : НАДУ, 2013. 44 с.
3. Бухтатий О. Є. Проблемні питання впровадження в Україні електронної демократії // Розвиток системи державного управління в Україні. 2014. № 4(47). С.1–9.
4. Концепція розвитку електронної демократії в Україні до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80> (дата звернення: 25.02.2019).
5. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 №280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.02.2019).
6. Державна служба статистики України : сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2019).
7. Київський міжнародний інститут соціології : сайт. URL: <https://www.kiis.com.ua> (дата звернення: 25.02.2019).